

TÖRTÉNETI LAPOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi iroda: Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

KOSSUTH LAJOS ÖNVÉDELME FOGSÁGÁBÓL.

Közi: K. Papp Miklós.

Az alább következő okiratban az olvasó közönség Kossuth Lajosnak nemcsak legterjedelmesebb, de egyszersmid legszebb, leggyönyörűbb művét veszik, mely ezuttal jelenik meg először nyomtatásban.

A Kossuth elfogatásához s fogsága történetéhez e lapokban már sok érdekes adatot közöltem, — ez azonban fénypontja e pörnek s merem állítani, hogy ennél szebb védíratot magyar nyelven nem szerkesztett soha senki.

Örvendek, hogy e nevezetes okiratot a „Történeti lapok“ olvasói előtt mutathatom be először. Meg vagyok győződve, érdekelni fog ez mindenkit, a törvénytudóstól kezdve a legegyszerűbb polgárig.

Tájékoztatóul megjegyzem, hogy Kossuth Lajos a „Törvényhatósági tudósítások“ című írott lapok kiadásáért fogatott el. Ő lévén azon időben a szabadelvű párt egyik legnépszerűbb vezére, az általa kiadott vállalat roppant hatást keltett, az egész országban elterjedt, elannyira, hogy a kormány elhatározta, hogy e lapokat minden áron betiltatja. Kossuth egyszer könyomatban kísérté meg lapja kiadását, miután az irással már nem győzték a sokszorosítást. Ezt a kormány megítudta, a példányokat a postán lefoglaltatta. De e rendszabály nem vezetett célhoz,

mert a megyék ezentul hajduk által szállítottatták el magukhoz a lapot.

Ekkor betilták a lapot véglegesen. Kossuth vállalatát a köztörvény oltalma alá helyezettnek nyilatkoztatta, a kormány törvénytelen rendelete ellen felírt, s felíratát pártolás végett a megyéknek is megküldé.

A törvényhatóságok valóságos tüntetéssel karolták fel Kossuth ügyét. Erre a kormány elhatározta, hogy erőhatalommal él, s 1837, májusban Eötvös királyi ügyész vezénylete alatt katonasággal a budai hegyek közötti lakásán elfogatta Kossuth Lajost, s ellene megindították a hűtlenségi pört.

Az egész ország közvéleménye felháborodott e törvénytelen elfogatásra, — melyet már a Lovassyék elfogatása előzött meg.

Kossuth fogsága, különösen az első évben, míg vizsgálata tartott, nagyon szigorú volt. Szobájába soha senki be nem nyithatót, még a porkoláb sem, Sebes főhadnagy jelenléte nélkül. Börtönének ablaka kétharmadában befalaztatott, olvasmányt, írószert nem adtak neki, s látogatót sem bocsátottak be hozzá ügyvédén Benyowszky Pétéren kívül, kinek (nagy későre engedelmet kapván íróeszközre) személyesen adta át e védíratát.

A pör egy évig tartott. A királyi tábla ítélete szigorú volt. Kossuthot, vizsgálati fogságán kívül még három évre ítéltek el, a hétszemélyes tábla pedig még egy évvel megtoldotta.

Ennyit láttam szükségesnek bevezetéstül írni, maga a védírat önként megadja a további felvilágosításokat.

* * *

Kossuth önvédelme így szól.

Nem kíván kételkedni az alperes, hogy az apellata tétel körülményei akép történtek, mint a felperes előadja, s hogy az alperesi ügyvédnek az apellata leírására megbizottja, (mert az alperes maga világtól elszigetelve, fogságában csak egy hét mulva tudta meg avagy csak azt is, hogy ítélet hozatott), nem jól fogta fel ítélőmester ur ő nagysága nyilatkozását. De így még fájdalmasabb a törvény engedte védelem egy részét az apellatát bé nem igtathatni. Mely azonban mindemellett is csakugyan megtéve vannak.

Azt, mit ítélőmester ő nagysága a valatás meghitelesítések az apellata el nem fogadhatásáról az alperesnek mondott, az alperes más értelemben nem vehette, mint abban, hogy ő nagysága véleménye szerint apellatának e kérdésnél helye nincs, és azért az alperes, a mint tisztelettel elismeri, hogy e kérdés eldöntése is a T. K. tábla ítéletétől függ, lehetetlen meggyőződve nem lennie; hogy a megadás vagy megtagadás csak az összes törvényszék hatalmában van, s az alperes ügyvéd azt, ha szabad-e védenze oltalmára a perbe igtatnia egyedül a — K. tábla ítélete alá tartozónak ismeri.

Minden élő teremtményben személye s neme megtartásának őstöne létez — ez kényszeríti magát védnie, ha veszélytől fenyegettetik. Ez isten adta őstönt teljesítve — Isten törvénye teljesítettik. Ember ne dicsekedhessék hát ily őstönnel? egyedül ő ne védhesse magát ész adta moralis paizsával? avagy lemondott-e ezen természeti őstönről társaságba léptekor? vagy a társaság, s így emberbaráti lehessenek azok, kik attól elzárhassák? nem! ezt hinni nem lehet! hiszen a legborzasztóbb gonosztevőtől sem tagadtatik meg védelme; ugy de védelemnek csak azt nevezhetni, melyet a törvény enged. Ha szűkebb körre szorítottatik, mint minőre atörvény szorítá, akkor többé nem védelem, hanem oly morzsalék, melyet egész jog helyett alamizsnául nyujt a kegyelem. Ily védelem mellett hatalom eltiporhatja a gyengét, de meg nem ítélheti; mert törvényeinkszerint teljes, tökéletes védelem nélkül ítéletet hozni nem lehet.

Ezen moralis joggali élest s védelmet,

a gradualis defenza, óvásokkali élés, és a terhes ítélet feljebb vitele teszik. Midőn tehát Mátyás V. K. 16-dik és Ulászló I. K. 54-dik cikkelyei az annakelőtte határozatlanul használtatott repulsiónak számát kétfőre szorítván, azt mondják: „Imposterum, qui in quacunq[ue] causa etiam sententiaē capitalis id facere etc.“ (A jövőben, kik bármely ügyben, még fejevesztési perben is azt teszik stb.)

És az 1495-dik 3-dik cikkely, a hűség törésnek még azon eseteiben is, melyek az országgyűlésen, és így a király és országos rendek összes legfőbb hatalmával ítéltettek, csak a novum iudiciumot és a salvus conductust zárja ki, s a mint igen világos, azt is csak azért, mivel e két remediumot a fejedelem adja. Nem látszatott pedig következetesnek, hogy mit a fejedelem az ország rendeivel együtt elítélt, azt a fejedelem maga az ország rendei nélkül megmásolhassa, és azért Verb. 5. R. 45. cz. nyilván is kifejezi, hogy a K. Curia előtt folyó hűség telenségi perben igen is repellálni lehet, midőn továbbá rögtöni orvoslást kívánó esetekben is csak specialis törvények határozzák meg, mikor és hol lehet peremtorie (azaz: óvásokkal élés nélkül) procedálni, és az 1622. 20. cikk még itt is, ha kétségtelen rebelisek forogtak is kérdésben, ha menteni nem tudnák magokat, védelmőkre ujabban elég tágas határidőt adadni parancsolt, és a mi legfőbb, még az ily tágitással szelidített rögtöni procedurát is, mely által hazánk habeas corpus aktája mintegy felfüggesztetett, csupán a legközelebbi országgyűlésig divatozhatni engedé, midőn az 1715. 28. cz. 6. §-ból nyilvános, hogy törvényes óvásokkal csak oly perekben nem élhetni, melyekben a fél, vagy kötés által lemondott, vagy a hol azokat világos törvény kirekeszti, midőn az 1723-dik 26. cz. mind az articularis, mind a fori extra ordinarii perekben, mindaddig, valamig a törvények emendatiójában ellenkező nem fog rendeltetni, a törvényes óvások (remedia Juris) használatát felhagyja, a mint hogy több esetekben a legujabb időkben is valósággal használtattak, midőn végtére az 1491. 56. cz. a notae perekben az apellatát nyilván is kiköti, ugyan ki tagadhatná meg a

méltatlanul üldözött alperestől a fokonkénti oltalmat? Ki állíthatná, hogy azt, mit oltalomkép tenni szabad, és így az apellatát is perbe íglatni ne legyen szabad? de azt mondja a felperes fiscus: „minek is az apellatát vitatni, miután a szabad védelem kérdése incidentalis, és arról feljebbvitelnek nincs helye?” T. Biróság! a felperes fiscusnak hatalmas erőszakokban mutatkozó magas helyzetéből könnyű a szenvedőre hideg egykedvűséggel tekinteni, sőt ha szivindulata megengedné (mit róla az alperes fel nem teszen) *gaudere sibi*, hogy másra szenvedés súlyát háritani elég hatalmas, de börtöni sanyarúságát szenvedni nehéz s annál nehezebb, mentől tisztábban áll minden magyar tekintete előtt, hogy az ily börtönöztetést világos törvények, az alkotmány sarkoszlópaiát tevő országos rendeletek, királyi hitlevelek, alkukötések tiltják, mert ily esetben a szenvedés *magis physica* a megítéltetés utáni fogsággal egészen egyenlő, *moralis* tekintetben sokkal súlyosabb, terhesebb, fájdalmasabb, amaszt a bíróság igazságszeretetébeni megnyugvás némileg enyhítheti, de ezt a méltatlanság s törvénytelenég égető kinfájdalma kettőzteti. *Incidental*is kérdés? Gyönyörű ír a vérző sebekre. Több évek szakadatlan fáradtságai többől megingatták az alperes testi egészségét. Kivonul a természet magányába, megpihenni annak éltető keblén, hogy össze ne roskadjon munka terhe alatt, — a felperes kiragadta őt éjjel, törvénytelen fegyveres erővel kipihenő ágyából, s tömlőzre vetette törvény ellen, már 10 hónapja szenved szomorú rabságot, oly hosszú idő, hogy vannak esetek, melyekben a közbéke s csend fegyveres kézzel megháborítói embervért ontottak, vagy embervér ontásra okot adtak, s ennyi idejű fogság mégis a Curia ítélete szerint elég büntetésnek ítélteték. E tiz hónapi fogság talán örökre javíthatlanul aláasta az alperes testi alkotását, s roskadó tagjainak gyengeségéből érzi, hogy 10 évvel közeledett az aggság korához, 10 hónap óta háza népe természetes gyámolától megfosztva, idegen ápolásra szorítva, az alperesnek minden földi szerencsekötélékei izekre szagatva, és ez *incidental*is kérdés — és ez csekélység?!

*Incidental*is kérdés-e ez, mely arra

kényszeríti az alperest, hogy lemondjon sarkolatos alkotmányi jogáról, megtagadja a törvényt, megszegje a köteleiséget, melylyel mint polgár nemcsak önmagának, de a hazát összesen, s egyes tagjait fedező törvények szentségének tartozik, szóval: hogy magát a vádló fiscusnak kényre-kegyre megadja. De az alperes kénytelen felkiáltani: *Vesszen inkább minden, csak a becsület s önérzés maradjon!* Azt veti ugyan ellen a felperes, hogy védelmezheti magát szabadon korlátlanul, mert hiszen lám minő szabadon irt védelme. Erre elég volna azt felelni, nem igaz, hogy az alperes magát szabadon védelmezheti akkor, midőn a törvény s alkotmány által biztosított szabadságbeli védelmétől a K. F. által megfosztatott. *Extra legalem libertatem, defensa non est libera*, (törvényszerű szabadság nélkül a védelem nem szabad.) De különben is más az eddigi, más a velőstárgyi védelem. Az eddigire, t. i. a szabadságbeli védelem kérdésére kevés védfegyver összeszerzése, és csak egy kis jogszerű önérzés — mi istennek hála van! — szükséges; de a *meritorius* védelemre nézve az alperes szabadságát semmi sem pótolhatja. Igen is T. Biróság! Az alperes védelme e helyzetben természeti és erkölcsi lehetetlenség, mert:]

1-ször. A királyi fiscus, eddig hazánkban a hűség-törési vádak történeteiben mindennemű erőszakos példák mellett is példátlan — melynek mentegetésébe csak bocsátkozni sem mert mindekkorig — erőszakkal elfoglalta az alperes minden irományait, és szentek előtte még a házi magános élet ártatlan, de gyengéd titkai sem voltak, mire még korlátlan monarchiában sincs példa — mint egy legujabb Porosz történetben látjuk; — készített ugyan *elenchust*, de készítette azt, valamint elhozta az irományokat ellenőrség nélkül. Ezen *elenchus* ellen az alperesnek több észrevételei lehetnének; minő szellemben készült, mutatja azon egy példa is, hogy az egész tömegben egy levél van Bácsmegyéből, melyben tudtúl adatik az alperesnek, miképen folyamodását senki sem pártolá, ennek tartalmát a felperes fiscus gondosan kijegyezte, de a 100 meg 100 kép ellenkező, s hatalmi levelekből amugy szól *literae hujus ad L. Kossuth*, (ennek

levele Kossuth Lajoshoz,) — s ezzel vége — mintha káptalan lehetne az alperes elméje, hogy utasíthassa ügyvédjét, melyik levelet kérje elé. Átaljában az elenchusra nézve észrevétele van az alperesnek (ezt ha méltányosan akar gondolkozni a felperes, rossz néven nem is veheti, az alperes, legalább nem személyével akarja érinteni, mert személyét tiszteletben tartja, hanem az alperes iránti hivatalos viszonyait) a királyi fiscus vádló, tehát ellenség gyanánt áll szemközt e perben az alperessel, mint ellenség minden ellenőrség nélkül foglalta le az alperes irományait, készíté az elenchust, az alperes tehát ellenségnek hitelt adni nem tartozván, az elenchust sem arra nézve, hogy helyesnek készült, szóval semmi esetben kielégítőnek s törvényes hitelességűnek el nem ismeri. De különben is mintegy kedvezés gyanánt említi a kir. fiscus, hogy ezen elenchust közölte az alperessel, s megengedi, hogy méltóságos előadó ítélő mester urnál a mit kíván megtekinthesse az irományokból, — köszönjük a bőkezű liberalitást. — Ez igen guny czimű ajánlás, mert azt, kinek a megtekintést szabadságában lenni mondja, azt, kinek a megtekintés, de nem megtekintés, hanem mint sajátjával kénye szerinti bánás érdekében áll, az alperest t. i. fogva tartja az egész világtól s még édes atyja látásától is megfosztja, a mi ismét még absolutus országlás alatti tartományban is példa nélküli kegyetlenség.

II-or. Természeti lehetetlenség az alperes velős védelme, mert ügyvédjével csak katonai kormány (hazánk egész polgári alkotmányában magános polgár ügyeire nézve ismeretlen hatóság) és a felperes vádló ellenfél ellenőrsége alatt; atyjával pedig, legtermészetesebb tanácsadójával nem tanácskozhatik. De talán írásban s levél által tanácskozhatik? nem, mert levelei ugyanazon katonai kormány s a vádló felperes censuráján mennek keresztül, mely censurát a vádló felperes kénye szerinti csonkításokkal s egész letartóztatásokkal is, hogy az önkénynek legsúlyosabb fokáig gyakorolja, az alperes sokszor fájdalmasan tapasztalá, annál fájdalmasabban pedig, mentől igazabb, hogy a vádló fiscus e perben nem titkot vadász, nem

sötétséget fürkész, hanem nyilvánosságot vett boszuja tárgyának. Titkolózásra tehát sem ok, sem szükség, annál fájdalmasabban, mentől inkább szereti a kir. fiscus emlegetni, hogy az alperes magát szabadon védelmezheti. —

III-szor. Az ügyvédjéveli ekép korlátolt tanácskozás mennyire nem nyújt módot az alperesnek s eszközt szabad védelemre, következőleg mennyire physical lehetetlenség védelme, mutatja az is, hogy mindazokról, mik védelme segédeszközeül szolgálhatnának (mert azt csak senki sem fogja tagadhatni, hogy az ellenőrzés nélkül elorzott saját irományain kívül még igen sok más eszköze lehet a védelemre: tíz hónap óta az alperes semmit meg nem tudhatott, azok beszerzésére lépést nem tehetett, például a vádló fiscus (alaptalanul) azzal rágalmazza az alperest, hogy törvényhatósági tudósításaiban a közgyűlésekről egyoldalú jelentéseket tett. Ezt az alperesnek nem a végett, hogy magát a hűség-törési vád alól menthesse, — mert egyoldalúságot hűség-törésnek állítani képtelenség — hanem, hogy részrehajlást nem ismerő karakterét kitüntesse, meg kellene czáfolni, czáfolásul hiteles bizonyítványokat kellene gyűjteni, hogy a vád alá vett jelentések úgy adák elő a dolgokat, a mint törtétek. De maga nem gyűjthet, mert fogva van, ügyvédjével iránta nem tanácskozhatik; mert meg kellene mondania, kitől, mikép, mely uton kell azon igazoló bizonyítványoknak beszereztetni, azonban ezt csak a kir. fiscus jelenlétében mondhatni meg. Továbbá mulhatlanul érdekében fekszik az alperesnek, kik azon szónokok, kiknek beszédei az üldözés alá vett tudósításokban közölvék, kiket vett a kir. fiscus, s mely beszédek miatt vád alá, és minő vád alá? és ők magukat beszédeikre nézve miként védelmezik, valamint azt is, a nemes megyék, melyek azon tudósításokat pártolák, helybenhagyák, parancsolák, minő véleménynyel vannak, minő lépéseket tesznek iránta?

(Folytatása következik.)

A ZARÁND VÁRMEGYEI OLÁH LÁZADÁS.

(1848. évi Martius 15-től 1849. Junius végéig terjedő idő rövid Történeti Vázlata. Irta Ifj. Baternay Imre, örök gyászemlékül vele szenvedett jó barátai számára. 1850.)

(Vége.)

VII.

Áldozatok.

A magyar sereg kivonulásával az itt, ott, édes övék körében elmaradt magyar agg polgárok u. m. Kristosri Mihály, Ung Miklós, Tompos János, Keresztes Elek, Szócs András és Ribiczei István, az azonnal visszatért agyargó oláhok által rabságba ejtettek, kezeiket keményen hátra hurkolva, a már hó lepte uton egy gatyába ingbe meztláb s más kimondhatatlan lealacsonyító bánalmakkal illetve őket, Körösbányára hurczolták, hol a szenvedőket nemcsak édes családjaik, hanem a közöshon boldogítására is munkásan átélte 80—90 éves kora becsületben öszült férfiakat (csupán születési vétségükért mert magyarok) vérpadra kényttették; s így őket a gyászpadra téve önkezüleg leendő kötélt által halálos ítéletüket a bősült nép kijelenté, s ez mind határozat meg is történt, mivel a kényszerítés hatalma saját kezeikkel téteté nyakokra az életet örökre fojtó zsineret, s Ribitzei Istvánon kívül a többi mindnyájan bitóra huzattak, — bitón haltak meg egyenként. — Ribitzei István az emberiség felől örködő Istenség kegyelméből, ugyan ezuttal a szenvedők közül életét, egy katonai elbocsájtó levéllel megmenté, de azt később mégsem használhatta életének hátra lévő napjai biztosítására, mert a mezőn ide s tova bujkálván egy berekben mit menhelyül használt, vadállatként az oláhok által agyonlövetett. Hasonlóképen Gyarmathi Mihály és Kristosri Pál nemkülönben Ung László is. Ennek utána az oláhok visszatérvén Brádra, a magyaroknak épületeikben nemcsak a kevés megmaradt butoraikat szétzúzták, hanem azoknak még falait is lerombolni kezdték ugyanmilyra, hogy minden magyar épület tökéletesen lakhatlanná lett.

A magyar sereg kivonulása után az oláhok jódarab ideig önkényüleg uralkodtak, korlátlan szabadságot adván magoknak, a birtokosoknak-asztageit megbontani s természetményeiket csépelni, úgy a tengerit is egy más között felosztani, szóval a legnagyobb erőszakot gyakoroltak, melyet továbbra is biztosítani kívánván e megyében bévezető országutakat felárkolták és a lehetőségig eltorlaszolták s ebbeli merényök által oda bátorítottak, miként a Biharmegye szélén levő magyar őrséget Lazur és Kristosor nevezetű helységek közt megtámadták, mintegy huszezernyi főből álló csorda nép; de szándokuk meghiusult, mert a mi lihetetlennek látszik és mégis szent való, a csak hatvan egynehány magyar vitézből álló őrség a hegytetőn két ágyuval ellátott sánczokban oly elszántan fogadta, különösen ágyuik hatalmát derekasán használván, a teménytelen sokaságnak ostromát, hogy ezek felhagyván szándékukkal, a magukkal hurczolt egy ágyujokkal együtt örült futásnak eredtek. Cserben hagyván egy század rendes katonaságot, mely azután, közállitás szerént, a magyarokhoz által is pártolt, szerencsétlen századosát kivéve, ki ez esemény miatti bujába magát N.-Halmágyon agyonlötötte.

VIII.

Kérlelhetetlen vérboszu.

Több viszályos körülmények után, 1849-ik év januárius hónapjában, a rend helyreállítása kedveért Beke őrnagy, mint vezér egy csapattal és azonkívül még mult év július hónapjában, a ráczok ellen Erdélyből kivetett 3500 székelyek, ujjonon e megyében bévonultak. De már ezekkel az oláhok nem mertek szembe szállni, és így ottan szállásoltak mintegy februárius 16-ig, midőn felsőbb parancs következtében, a székelyek a szomszéd Hunyadmegyébe átszálltak, mire az ott maradt magyar vezér is erejét elégtelennek tartván, csapatjával Magyarhonba vissza vonult.

Épen ez idő tájban küldetett egy erős osztály lovas és gyalog magyarság Zarándmegyén keresztül N.-Váradra, ezen csapattal számtalan Hunyad és más megyebeliek, nők s gyermekek, kívántak Magyarhonba mene-

külni, de alig érkeztek meg Gyálu máre-*) hoz már is az oláhoktól megtámadtattak, azonban kevés ideig tartó csatázás után, csekély veszteséggel rajtok vitézül keresztül törtek és minden további akadály nélkül, N.-Váradra kimenekültek. Ezeket csakhamar utána követék mintegy 100-an fejl levő katonai betegek, ugyszintén 200-at tulhaladó menekülni szándékozó polgári egyének, 80 Lehel huszár kíséretében, kik viszont ugyanezen vesztes helyen nagyszámu oláhság által kedvező helyzetből megtámadtatván, minden bátorsággal párosított erőlködésök mellett sem győzhettek, sőt annyira körül kerítették, hogy néhány Dévára visszatérő menekvőkön és Brádig szaladó csekély számu huszáron kívül, a többi, nem vétetvén tekintetbe gyenge öregek, nők és gyermekek rimánkodásai s jajgató siránkozásai, sem a betegek és sebesültek szánakodásra méltó állapotjuk, kivétel nélkül lekonczoltattak, és egy a közeli dombon levő mocsáros nagy verembe behánytatván, csak kevés földel takartattak el.

Ugyanezen év februárius végével az oláhok lecsillapítására három ágyuval e megyébe ismét bérendeltetett, kormánybiztos Sánta kíséretében, Csulak őrnagy, mintegy 1200 magával, mely tábor minden csatázás nélkül Brád helységig előnyomult. Ezen őrnagynak, innen feljebb több helységekben részint az oláhoknak engedetlenségök miatt, részint pedig az előhaladás tekintetéből voltak több apró csatái, mi által az oláh helységek is kisebb mértékben kárt is szenvedtek. Miután több helységek magokat megadták és a rendszernek engedelmeskedni kezdetek, eltökéllé Csutak, Boitza vidékét — mint a mely igenis gyanusan volt előtte lefestve — hadseregével megszállani, — s ennek kivételére, április 2-ik napját ki is tüzte, mire nézve meghagyta a Brádon szállásoló katonáinak, hogy öt arra a napra éjjel után 3 órára a legnagyobb csendességgel, minden szükséges készületekkel ellátva, talpon várják, ugy is lön; a tábor e parancsra magát mély csendbe, a kitüzött időben felállította,

*) Gyálu máre, hegy, mely elválasztja Zarándot Hunyadmegyétől, régebben pedig a két testvér hazát egymástól.

de a parancsnok, hihető más elkerülhetetlen ügyei miatt, körösbányai főhadiszállásáról a rendelt időre nem érkezhetvén meg, kénytetek várni utána, mely késedelem nagy szerencsésekre szolgált a velök bément magyar lakosoknak, mert a magyar sereg elmenő szándoka ellévén árulva, s midőn az őrnagy mintegy másfél órai késedelem után megérkezék, az oláhok azon véleményben, hogy a fegyveres erő Boitza vidékére kivonult, ugyanez időben Brád helységét iszonyu fegyvertüzeléssel megtámadván, a szélső épületeket egyre gyujtogatták, mire a csaknem kivonulandó magyar katonaság céljával felhagyva, ellenek fordult és mintegy két órai sűrű tüzelés után őket jelentékeny veszteséggel megszalasztották. Mindazonáltal Csutak őrnagy nyolczad napra előbbeni feltételét ki- viendő, Boitza helység irányába táborát felállította, mire a helybeli lakosok azonnal legkisebb ellentállás nélkül, fehér lobogóval eleibe menvén, magokat megadták, és így miután mintegy 500. cs. k. vert arany sarczot rájok rótt, e helységbe betelepedett az odavaló Csár Antal nevű — köztisztviselőben álló k. hegymestert néhány óráig bezáratván, — bizonyos hibának keresztelt cselekvényeért alapos ok nélkül 200 darab arany rögtöni lefizetésével büntette, ezen eljárást több másokon is, habár nemely méltatlanul, követett el. Azonban maradása nem tartott soká, mivel több ellene támasztott feladás és panasz a magyar kormány eleibe jutván, maga igazolása végett Debreczenbe rendeltetett.

IX.

Hiu merények.

Az előbbeni vezért a katonai parancsnokságba felváltá Hatvani; én a tisztelt olvasót Hatvani e közbeni hetvenkedéseinek hitványságaival untatni nem akarván, tetteinek inkább főbb vonalait adandom a közönség elébe.

A mondott vezér Erdélybe jött, — ön állítása szerint, — mint szabad csapatbeli őrnagy; minek ugyan ellenkezője a későbbi napokban kiviláglék, mert a magyar kormány öt annak nem nevezte volt ki; de mind e mellett vállalatának egész május 15-ig megfe-

lelt, míg nem tudni bizonyosan kinek rendelkezéséről Abrudbánya városának 900 főnyi seregét 3 ágyuval merényen megindítá, hová bántatlanul estve mintegy 10 órakor a magyarok örömeire be is szállásolván, a benn levő magyar polgár foglyokat megszábadította, a miért is az estély a szabadság örömeiben a legvigabban ünnepeltetett.

Hatvani beérkezése alkalmával azonnal összejött Drágosa nevű országgyűlési képviselővel, kit a kormány csakugyan ide oláhokkali békekötés végett küldött volt el; úgy egyszersmind több oláhok főbb igazgatóikkal is; ezen körülmény alkalmat adván Hatvaninak, miszerént ezekkel egyetértőleg az oláhok általi fegyverletételt kieszközölje, mire az e czélból tartott egyezkedési gyűlésekből észrevétlenül csak hirtelen több oláh fővezérek alattomosan megszöktek.

Ezt látván Hatvani, hogy a számos oláh fővezérek közül csupán Dobra, Butyán és még egynehány maradt, éjfél tájban ezeket letartóztatván, elől öreit kétszerezette.

Ezen éjszaka reánézve kedvező volt, mivel az szerencsésen minden baj nélkül tölt el.

Következő nap viradóra e hó 16-án a helység kies körét átlánczó hegycsucsain láttaták magokat a hangyaként hemzsegő oláhok, mit Hatvani elbizakodása érzetében könnyelműleg véve, alsóbbjainak katonai szak tudományszerű számításait megvetvén, nem gondolván fegyveres elleneinek az ő erejét tulságosan felülmuló számával, a helybeli rémült lakókat győzelme felől untalan biztosította, minek bebizonyítása végett, délután egy óra tájban a hegyeken halomba gyűlt oláhságra ágyuztatni kezdett, remélvén az által őket szétozlatni; azonban ebéli rémes reménye meghiusult, mert az ellenféltől rögtön visszonoztatott és így egész más napig folytonosan tartó tüzelés után — minthogy elegendő lőszerre sem volt — kénytetett seregével Brád felé visszavonulni, még pedig oly sebes futtába, hogy a kinn levő előőrseit (forpostjait) is zavartában ott felejtette, kik szegények vezérek gyengesége miatt a dühöngő ellenfélnek martalékjává lettek. Visszatérő útjában jobbról balról az oláhok által elfoglalt rengeteg őserdős hegyekről

jégeső gyanánt záporzott rájuk a temérdek puskagolyó, mi miatt a magyarokkal menekülni szándékozó számos fegyvertelen polgárok minden fedezet nélkül maradván, általok megrohantattak.

A jövődöbéli magyar chronikának gyászemlékül maradand Hatvaninak ezen ténye, mert az magyar sereggel egynehány százza menő lélek, ki magát menteni kívánván, csaknem mindnyájan az oláhok által borzasztólag megölettek, úgy az Abrudbánya városában bent maradt 2000-et felülhaladó lakósok, azok közt nők és gyermekek kevés kivétellel, egytől egyik állatilag lekoncizoltattak, lakhelyeik kirabolva szétulattak, szóval az egész város tűz és más erőszak által végpusztulás martalékjává lett. Drágosát, a mint fennebb is említettett, ki a magyar kormánytól egyezkedés végett küldve volt, kinosan meggyilkolták, böszülségökben negy felé vágták és ehhez hasonló kínzásokat dühökbe többeken is vittek végbe. Ez alkalommal a letartóztatott oláh főnökök közül a magyarok magokkal vivén Butyán és Dobra nevezetűt, ez utóbbi midőn a oláhok rohamát észrevette, egy nála levő elrejtett pisztolyal magyar örei közé lőtt, mire az örök felbozszankodván, őt rögtön ott helyben agyon lötték; Butyánt pedig magokkal Brádra vivén, ez csakugyan később, midőn a magyarok e megyéből kivonulni kénytettek, Jósás helyen felakasztatott.

Hatvani Abrudbányáról ki és visszavertve, zavartában odahagyván mintegy 200-ra menő előőrseit, lehangolt seregének folytonos szilárd küzdése mellett Brádra, előbbeni főhadiszállására érkezett; az ugynevezett német Legiobeli századosát — valami képzelt hibájáért — őrség alá tétette, de e szigorú eljárása nem jó következtést szült; mert az Abrudbányán előőrségen odahagyott társaik sorsáért úgy is rossz kedélyű Legionisták szeretett századosukat kiszabadítandók, zárhelyének ajtaját berontván, Hatvanit tulajdon szállásán kardjának kiadására erőltették, mit ez megtenni vonakodván, ingerültségök annyira nőtt, hogy a más katonákkal az utcákon lövéseket váltani kezdetek, míg végre Hatvani tanácsosnak tartotta kívánságuknak eleget tenni.

Hatvani nemsokára csakugyan ezen történet után, körebéliek állítása szerint önérdékétől ösztönözten nagyobb erővel és 4 ágyuval ismét beütött Abrudbányára, de ekkor szenyedélyének szerencsétlen serege rettentően megadta az árát, mivel a míg egy két napig a lerombolt s leégetett városban békességben volt, az oláhok a hegyek között kijövő meredek utakat elsáncolták, rengeteg ős fákat levágva annak elejébe gördítették, és miután észrevétlen a magyarok ellen ezen iszonyu készülétek megtétettek volna, 30,000-et felül haladó temérdek oláhságtól megtámadtatott. Ezt látván Hatvani, hogy ilyen roppant erőnek teljességgel meg nem felelhet, zavartába csakhamar összeszedvén seregét, visszafelé indult. De minden jó igyekezete és megszűnés nélküli sebes visszavonulása mellett is, fájdalommal lehet mondani, meghiusult, mert minél inkább igyekezett a völgyek közül kijutni, annál jobban üzetett az ellenféltől és midőn már az elárkolt és eltorlaszolt helyre érkezett, oly nagy ellentállásra talált, hogy ágyuit, társzereit, pénztárát odahagyva maga mintegy 80 lovassal a rengeteg erdőkön s hegyeken át csak nagy bajjal menekülhetett; az ott maradt vezér nélküli számos katonaság pedig képtelen vandalizmussal lehóhérolva, Hatvani silány eljárásának áldozatjává lőn, kivéven a székelyek kiklékjelentőket, nem veszítvén el szokott vitézségökkel rettentő tüzelés között törtek át a temérdek oláhságon és így csak ezen század menthette meg magát. Meghallván e borzasztó történetet a Brádon őrzés végett maradt kevés fegyveres magyarság, gondatlan vezérökre átkot szórva, rögtön a legnagyobb sietséggel Magyarhonnak vette útját.

Hatvaninak Abrudbányára másodszeri bemenetele, a zarándvármegyei magyar lakosok által is, népesített helységeken nagy kárt okozott, mivel az ugynevezett románok ez által vérszemre kapván, azonnal meghanták legelőbb is Kristor, azután Brád helységeit, a magyarok lakházait felgyújtván, falait csaknem talpkövig lerombolták, ugyszintén egész Körösbányát és N.-Halmágyot is; és így Hatvaninak rossz intézkedései miatt e megye végpusztulásra jutott, mit a magyarok századok mulva is érezni és siratni fognak.

X.

A boszuság további szüleményei.

Hatvani táborának illetén képen lett elpusztulása után az oláhok megzabolázására junius hónapjában békületett Forró őrnagy, katonai erővel meglehetősen ellátva. Ez a derék vezér, mint a kinek inkább szívében feküdt az ügy, megérkezvén, a sorstól a végpusztulásig üldözött Brád helység irányában, a holott is kün a szabad ég alatt táborni ütvén bővebb tájékozás végett, mintegy negyed magával elindult s midőn a helység körül lévő kertek fekvésit vizsgálta, rejtekhelyről orgyilkolva reá esett lövés által megsebesítettvén, hirtelen táborához visszasietett; mielőtt odaérkezne, a kiküldött kémek által azon hír terjedt el, hogy a helységben lévő magyarok épületei kivétel nélkül az oláhok által leégettetettek, és leromboltattak; mely két esemény az egész magyar táborni annyira felingerelte, hogy parancsot nem várva bősziúten az egész helységet lángba borították, úgy az onnan kimenekülni akaró ellenfelet, részint kegyelem nélkül lekonczolták. részint elfogták, és így minthogy e megyében csaknem minden magyar lakos az oláhok által pusztított el, a boszuállás s viszonzóság okáért e megyében több mint 75 helységek csaknem egészen semmivé tétettek.

Mely zavargások az oroszoknak ez év junius végével történt nagy erővel előnyomulása által nagyjában lecsillapítottak ugyan, de mind a mellett a kívánatos rend, vagyon és élet bátorság, koránt sincs még jelenben is helyre állítva; azért a kimenekült magyarság mai napig is szana szét Magyarhonnban nyomorogni annál inkább kénytelen, mivel e vidékben a legszükségesebb élelmi szerek és lakhelyek hiányoznak.

Itten gyenge tollamat leteszem, és a történetek mélyebb okai felfedezését... egy későbbi arra való hivatással inkább ellátott történetiróra bízom.

(Eredetije az „Erdélyi Múzeum“ kéziratrában.)

OKLEVELEK A BÉCSI CS. TITKOS
LEVÉLTÁRBÓL.

XXV.

Miksa császár a letartóztatott Báthori Istvánt felszólítja, hogy a János Zsigmondtól kapott első követi utasítását vagy eredetiben vagy saját kezével aláírt másolatban közölje vele, s megengedi, hogy szolgálói között néme-lyeket haza bocsáthasson. Kelt Bécsben 1565. június 27-én.

Sacra Romanorum Imperatoria ac Hungariae et Bohemiae regia maiestas dominus noster clementissimus benigne intellexit ea, quae magnificus dominus Stephanus Bathorij de Somlyo orator Illustrissimi principis domini Joannis Sigismundj ducis Transsylvaniae maiestati suae caesareae de sua integritate nunc rursus scripto humiliter proposuit cum presentatione scripturarum illarum, quas maiestas sua ab ipso gratiose requisierat. Cum autem inter scripturas illas non extet prima instructio, cum qua idem orator a prefato illusterrimo duce in aulam maiestatis suae expeditus fuit, quam maxime maiestas sua videre cupiebat atque etiamnum cupit, petit proinde maiestas sua caesarea, ut eam quoque instructionem maiestati suae caesareae originaliter communicet, vel si originale ipsum ex itinere ad dominum suum remisisset, saltem exemplum eius manu propria subscriptum exhibeat, quo accepto maiestas sua caesarea ipsi oratori benignam mentem ac voluntatem suam latius declarabit.

Et quoniam idem orator humiliter etiam petit, ut maiestas caesarea dignaretur sibi veniam concedere dimittendj quosdam seruitores suos, id maiestas sua caesarea ipsi clementer concedit, modo illi seruitores secum non auferant arma hic comparata, sed ea hic penes dominum suum relinquunt.

Decretum per maiestatem suam caesaream die 27. Junij 1565.

(Eredeti fogalmazvány a bécsi cs. titkos levéltárban.)

XXVI.

Báthori István eredeti követi utasítását Miksa császárral közölve, szabadon bocsátatását kéri. Kelt Bécsben 1565. június 30-dikán.

Sacratissima caesarea ac regia maiestas domine domine clementi.

Licet serenissimus princeps meus, per literas suas mihi strictissime mandauerit, ne priorem Instructionem mihi datam ostenderem, id quod maiestati vestre sacratissime ex literis principis mei nuper ad maiestatem vestram sacratissimam delatis, satis constare arbitror, tamen quia de fide et existimatione mea agitur, deesse mihi non possum, quin hac etiam occasione integritatem meam contester. Igitur Instructionem ipsam in specie, prout maiestas vestra sacratissima mandat, misi maiestati vestre sacratissime, humillime autem supplico maiestati vestre sacratissime, vt simul cum prioribus literis hanc quoque mihi vicissim clementer remittere dignetur.

Ceterum vltra hanc Instructionem, penes literas suas pleni mandati a serenissimo principe meo autoritas mihi data fuerat: quod si nihil vnquam ex pactis Castrensibus maiestas vestra sacratissima mittigare, aut remittere dignabitur: nihilominus ratificationi illorum articulorum consenciam, et in quantum ad me pertinebit, eciam confirmem: quare huic suae instructioni, literas transactionis, in castris facte, serenissimus princeps meus coniunxerat, quas eciam nunc penes me habeo. Benignam resolutionem a maiestate vestra sacratissima exopto vtque me ex hac detencione maiestas vestra sacratissima ex sua clementia eliberare dignetur, humillime supplico.

Maiestatis vestre sacratissime caesaree Regieque

humilis subditus
STEPHANUS BATHORIJ
de Somlijo.

Hátára jegyezve: 1565. 30. Junij.
(Eredetije a bécsi cs. titkos levéltárban.)

XXVII.

Miksa császár felszólítja Báthori Istvánt, hogy a követi utasításához mellékelt szathmári egységlevelet is eredetiben szolgáltatassa át. Kelt Bécsben 1565. június 30-kán.

Sacra Romanorum Imperatoria ac Hungariae et Bohemiae Regia maiestas dominus

noster clementissimus perquam benigno et grato animo accepit originalem instructionem magnifici domini, Stephani Bathorij de Somlyo cum qua primitus a domino suo illustre Johanne Sigismundo duce super ratificatione et approbatione conditionum pacis Zathmarij conclusae atque in itae in aulam maiestatis suae caesareae expeditus fuit. Sed quoniam idem dominus Bathory in suo scripto cum eadem instructione exhibito ostendit dictae Instructioni coniunctas etiam fuisse literas quasdam transactionis in castris maiestatis suae in Zathmar positae factae, quae et ipse ad hoc negotium plurimum faciunt: maiestas sua caesarea clementer postulat, ut illas quoque literas maiestati suae caesareae originaliter communicare non grauetur accepturus postea ulteriorem maiestatis suae resolutionem ac voluntatem; decretum per sacram caesarem maiestatem ultima die Junij 1565.

(Eredetije a bécsi cs. titkos levéltárban.)

XXVIII.

Báthori István Miksa császárnak a szathmári egységlevelet megküldvén, egyszersmind fejtegeti azokat a feltételeket, melyek tárgyalására ő mint követ János Zsigmond által meg volt bízva. Kelt 1565. július 3-án.

Sacratissima caesarea ac regia maiestas domine domine clementissime.

Prout maiestas vestra sacratissima mihi mandat: literas transactionis castrensis, maiestati vestre sacratissime misi. Circa has autem conditiones que erant mihi tractanda: videtur ad rem pertinere, vt ea subiciam.

Ac primo quod attinet ad titulum: postulabat serenissimus princeps meus hunc sibi concedi: Joannes serenissimi principis, domini Joannis olim Regis Hungarie filius, dux Transilvanie.

Secundo quod attinet ad illum articulum. Nimirum quod maiestas vestra sacratissima libere retineat omnia loca ab exercitu maiestatis vestre occupata: postulabat serenissimus princeps meus reddi legitimis heredibus sua, jta tamen quod sub ditione et imperio maiestatis vestre sacratissime cum reliquis membris illius terre, illa quoque

maneant: Seredi enim puer existens sub nomine tutoris sua amisit: Ego vero opera Melchioris Balasse mea amisi: Que quidem oppida cum fuerint serenissimi olim Joannis Regis propria, per eumque patri nostro donata: Ac tandem per sacratissimam olim caesarem Regiamque maiestatem dominum dominum Ferdinandum, pie memorie Genitorum maiestatis vestre sacratissime noviter donata et confirmata. Spes est mihi adhuc, vt maiestas vestra sacratissima ex jnnata sua clementia et bonitate justicie mee locum dare dignabitur, presertim eum vltro munitionem loci deleui, antequam exercitus Tybiscum traiceret sponte cessi, volens hac etiam occasione causam belli que exinde toties segnebatur e medio tollere.

Postulabat etiam serenissimus princeps meus, vt non cogeretur ad bellum cum Turcis ineundum, maxime vero durante vita istius Imperatoris Turcarum, quem ingratitude vicio offendere nollet: Nisi si forte maiestas vestra sacratissima bello in persona sua interesse voluerit, tunc enim ipse quoque personaliter totis viribus suis maiestatem vestram sequi promittebat.

Vltimo vbi agitur, quod scilicet, vtriusque partis subditi, in alterutris ditione constituti, siue Hungari in Transilvania, siue Transilvani in Hungaria, bona sua et prouentus libere possideant illisque fruantur.

Huic articulo serenissimus princeps meus hac conditione consenserat, vt illi qui bona sua manifesta prodicione amisserunt, ab hoc articulo exempti habeantur et excludantur.

Eiusdem sacratissime caesaree regieque maiestatis vestre

humilis subditus
STEPHANUS BATHORIJ
de Somlyo m. p.

Hátára jegyezve: 1565. 3. Julij.

Hozzá mellékelve, a császári cancellaria egyik hivatalnoka kezével:

Literae transactionis castrensis, de quibus mentionem facit orator Transsilvanus, non sunt aliae quam duplicata earum, quas dominus Lazarus de Schwendi ad maiestatem S. Caesarem transmisit subscriptae et sigil-

latae a commissarijs tam caesareae S. maiestatis quam eiusdem Transsylvani in oppido Zathmar.

(Eredetije a bécsi cs. titkos levéltárban.)

XXIX.

Miksa császár fölszólítja Báthori Istvánt, hogy mivel már beküldött utasításán kívül más utasításának is kell lenni, azt vagy eredetiben vagy általa aláírt másolatban neki küldje meg. Kelt 1565. július 11.

Acceptit sacra caesarea maiestas dominus noster clementissimus literas transactionis inter supremos suos belli commissarium et capitaneos ex una et mandatarios ac commissarios illustri principis domini Joannis Sigismundj ducis ex altera parte Zathmarij in itae, et animadvertit maiestas sua caesarea eas ipsas esse literas, quarum similes et eiusdem tenoris iisdemque manibus et sigillis corroboratas maiestas sua caesarea iam antea accepit, ita ut his maiestati suae non opus sit. Sed quoniam maiestati suae caesareae ex ijs mandatis, quae in proxima scriptura magnifici domini Stephani Bathorij de Somlyo praefati ducis oratoris enarrantur, facile est colligere, extare adhuc aliam quandam instructionem praeter illam, quam nonissime dominus orator maiestati suae exhibuit, quandoquidem maiestas sua caesarea persuadere sibi non potest, quin supradicta mandata scripto aliquo comprehensa fuerint, maiestas sua caesarea maximopere optat illam quoque scripturam seu instructionem originaliter videre, vel si originalis non extaret, copiam eius manu dicti domini oratoris subscriptam habere, quo iam tandem visis eiusmodi scripturis omnibus eidem oratori certum responsum dare queat. Et propterea benigne postulat maiestas sua ut dominus orator non grauetur illam etiam instructionem vel saltem copiam eius manu sua subscriptam si originale non habet, maiestati suae caesareae videndam exhibere, facturum in eo maiestati suae rem admodum gratam; decretum per sacram caesaream maiestatem die vndecima Julij 1565.

(Eredeti fogalmazvány a bécsi cs. titkos levéltárban.)

XXX.

Báthori István Miksa császárnak átszolgáltatja azt az utasítást, melyet János Zsigmond neki akkor adott, midőn Szathmárra mentek a császári biztosokkal egyezkedni, s állítja, hogy ezen kívül más utasítása nincs. Kelt 1565. július 15-én.

Sacratissima maiestas Caesareo Regia domine domine Clementissime.

Cum a serenissimo principe nostra cum Stanislao Niesowchki ad supremos belli commissarios sacratissime maiestatis vestre, pro condicionibus pacis, missi fuimus, tunc primum erat nobis haec praesens instructio data: sed quia domini commissarii maiestatis vestre sacratissime novas condiciones, quae a nobis tunc proponebantur, admittere, aut tractare, nullomodo voluerunt: placuit serenissimo principi meo, illas condiciones reassumere, remque totam clementie maiestatis vestre sacratissime committere. Unde factum est, ut hanc quoque suam instructionem, licet in castris apud capitaneos maiestatis vestre sacratissime frustra iam semel tentatam: penes me esse voluerit. Maiestas autem vestra sacratissima, clementer sibi persuadere dignetur, extra hanc instructionem quae cum presentibus maiestati vestre sacratissime exhibebitur, me nullam aliam habuisse neque habere: clementissimum Responsum maiestatis vestre sacratissime expecto.

Eiusdem sacratissime caesaree ac regie maiestatis vestre

humilis subditus

STEPHANUS BATHORI

de Somlyo m. p.

Hátára jegyezve: 1565. 15. Julij.
(Eredetije a bécsi cs. titkos levéltárban.)

XXXI.

Zsigmond lengyel király, bár eddigi törekvése sikeretlen volt, Miksa császárnak följánlja közbenjárását János Zsigmondnál a keresztényiség békéje érdekében. Kelt Gnénán 1565. július 21-én.

Serenissimo ac excellentissimo principi,

domino Maximiliano secundo diuina fauente clementia Electo Romarum Imperatori, semper avgusto, ac Germaniae, Hungariae, Bohemiae, Dalmatiae, Croatiae, Sclauoniae etc. Regi, Hispaniarum infanti, Archiduci Austriae, duci Burgundiae, et Silesiae etc. Marchioni Morauiae, ac Lusatae etc. comiti Tjrolis etc. fratri et consanguineo nostro charissimo, Sigismundus Augustus dei gratia Rex Poloniae, Magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Masoniae, Samogitiae etc. dominus et haeres, salutem et totius boni continuum incrementum. Serenissime princeps domine frater et consanguinee noster charissime, Incredibilem dolorem capimus ex praesenti rerum Hungaricarum statu, de quo et passim a plerisque, et nuper a maiestate uestra copiosissime plenissimeque sumus edocti. Sane quia Christianorum principum concordia, maxime uero eorum, quibus consanguinitatis uinculo iuncti sumus, nihil nobis est antiquius, iccirco operam dedimus, ut gliscentibus hisce malis, remedium illico aliquod opportunum adhiberetur, quam in rem hoc magis etiam incubuimus, quod haud exiguum mali ex uicino malo in nos, Regnum, subditosque nostros redundaturum facile perspiciebamus; sed infaelici quodam fato diuersum plane exitum conatum laborumque nostrorum uidemus, ab eo quem magnopere et alias semper, et uero nunc in primis desiderauimus. Nam negare non possumus, nihil nos intactatum intactumque reliquisse, quo serenissimum nepotem nostrum a turbulentis his ad quietiora salubrioraque consilia traduceremus, quia uero suorum sibi istic potius, quam paterna nostra consilia, sequenda existimat, plane non uidemus, quid amplius publicae tranquillitatis, pacisque mutuae causa a nobis praestari possit, nisi forte maiestas uestra modum nobis uiamque ostendat, per quam aliquid, in publico hoc, non nostro saltem, sed Christiani totius nominis negotio proficere nos posse existimet. Quod si maiestas uestra facit, sane non studium, non laborem, nec sumptus ullos recusaturi sumus, dum modo et maiestati uestrae, et nobis ipsis totique Reipublice Christiane satisfaciamus. Cupimus autem maiestatem uestram bene faeliciterque ualere. Datum Knissini 21 die

mensis Julii anno dominj 1565. regni nostri 36.

bonus frater

SIGISMUNDUS AUGUSTUS Rex m. p.

(Eredetije a bécsi cs. titkos levéltárban.)

XXXII.

Miksa császár szemére hányván Báthori Istvánnak, hogy mint János Zsigmond követe tudea a szathmári egység meghiusítására s az ő kijátszására működött, tudtára adta, hogy addig fogságban fogja tartani, mig a jelen zavaroknak vége nem lesz. Kelt 1565 julius 25-dikén.

Sacra Romanorum Imperatoria, ac Hungariae et Bohemiae etc. Regia maiestas, dominus noster clementissimus, acceptis uarijs instructionibus et scripturis, quas a magnifico domino Stephano Bathorij de Somlyo oratore jllustris dominj Johannis Sigismundj ducis requisierat, diligenter examinauit et discussit tam scripturarum illarum contenta, quam ea quae ipse orator maiestati suae caesareae pluribus memorialibus humiliter proposuit. Apparet autem ex ijs omnibus, quod ipse dominus Stephanus Bathorij quantumuis conetur demonstrare, se mutationis istius, quam princeps et dominus suus praeter omnem rationem et aequitatem, uolatis pactis conuentis, fecit, nullam culpam sustinere nec repraehensionem aliquam mereri, non ad confirmationem et ratificationem sed potius ad destructionem conditionum et articulorum Zathmariensium, quas ipse dominus Bathorij et collega eius chirographis et sigillis suis firmauerunt, expeditus fuerit, atque id ignorare non potuerit, utcunque affirmet se secundum tenorem capitulorum Zathmariensium expeditum fuisse, sed in itinere aliam et a priore discrepantem instructionem accepisse, cum etiam in illa instructione quae 24 Martij data fuit, aliena prorsus a iamdictis conditionibus Zathmariensibus, quarum idem dominus Bathorij confirmationem in debita et competentj forma expeditam, maiestati suae caesareae adferre et vicissim maiestatis suae ratificationem recipere debebat, contineantur. Quod si uoluisset dominus Bathorij, sicuti praeferebat, sincere promovere ea quae spectabant ad pacem et publicam tranquilli-

tatem constituendam, oportebat eum refutare talem legationem, a qua iustis et honestis rationibus facile poterat sese liberare neque debebat huc venire, ut maiestatem suam caesaream inanibus verbis fictisque tractatibus distineret atque protraheret, atque sic domino suo tempus et commoditatem quaerere ad perficienda ea quae iam tum contra fidem conclusorum tractatum moliebatur, nunc vero in eum quem omnes vident effectum deduxit.

Quae omnia cum idem dominus Bathorij sciuerit, neque tamen dominum suum ab eiusmodi consilijs, quae noverat transactioni et conclusioni Zathmariensi a se et collega suo vigore pleni mandati nomine et loco ipsius acceptate plane repugnare dehortatus fuerit, quinimmo hic existens huiusmodi fraudi manifeste subseruire voluerit, ipsemet certe cogitare potest, qualisnam sit ea quam jactat innocentia, et an non habuerit maiestas sua caesarea, atque etiamnum habeat instissimas causas ipsum hic arrestandj nec ne.

In quo quidem arresto ipsi tandiu perseuerandum erit, donec videatur finis praesentium turbarum, quas dominus ipsius dux Joannes Sigismundus in maximum periculum et incommodum reliquiarum afflicti Regni Hungariae oececato plane animo concitauit.

Quod attinet ad scripturas maiestati suae caesariae hactenus a soepedicto domino Stephano Bathorij communicatas, maiestas sua caesarea non abnuit quin originales ipsi restituantur, modo exemplis earum omnibus manu sua subscribat, quae ipsi hanc ob causam cum presentj scripto exhibentur.

Decretum per sacram caesarem maiestatem die 25. Julij 1655.

(Eredeti fogalmazvány a bécsi cs. titkos levéltárban.)

ÖREG RÁKÓCZY GYÖRGY ÖZVEGYÉNEK, Lorántfy Zsuzsánnának

LEVELEZÉSE.

(1649—1655.)

Közli: Szilágyi Sándor.

XLI.

1655. Január. 16.

Magnifica Domina, nobis honoranda.

27. Decembris nekünk iratott kegyel-

med levelét elvettük, melyből értjük minemű injuriája és megbántódása legyen Nyári Lajos uram miatt, kiról a nemes országot akarván megtalálni, kívánja tőlünk, hogy felbocsátandó követeinknek megparancsolnánk kegyelmednek is igazságában lennének segítségével, mi is azért inkább a közönséges jónak promotiójáért, hogy nem magunk dolgáért expediálván emberinket, közönséges jók köziben számlálván kegyelmednek dolgát is, meg vagyon parancsolva tőlünk követinknek, hogy igazságát kegyelmednek, promoteálni és segiteni ne praetermittálják. Akarván egyéb dolgokban is illendőképen kedveskedni. Tartsa meg isten jó egészségben kegyelmedet. Datum in arce nostra munkácsiensi die 16. Januarii anno 1655.

Magnificae Dominationis Vestrae

Benevola

SUSANNA LORÁNTFI S. K.

Külczim: Magnificae Dominae Mariae Sándor spectabilis ac magnifici Domini condam Emerici Nyári de Bedegh etc. relictæ viduae etc. nobis honorandæ. (P.H.)

(Eredetije a magy. kir. kamarai levéltárban.)

XLII.

1655. 16. Jánuóc.

Susanna Lorántfi celsissimi quondam Domini Georgii Rákóczy Principis Transilvaniae, partium regni Hungariae domini et sicularum Comitit etc. Relicta.

Generose nobis honoraude. Salutem cum favore nostro.

14. praesentis nekünk iratott kegyelmed levelet elvettük, melyből értjük irását. Az váriak és beregszásziak között való veszekedést a mi illeti, minap mindkét városbeliek feljöttek volt hozzánk, s eleikben adtuk szemtül szemben mindeniknek, hogy veszekedésre okot ne adjanak, mert az melyik fél megindítja, bizony megbüntettetjük érette, hanem addig várakozzanak, mig Isten kegyelmedet alá hozza, s derekason el nem igazódik az dolog közöttök. Vojczek emberét azért kell kivárni, hogy nekünk olyan borárosunk nem találkozik, mint ő, a ki annyit hort vegyen tőlünk, azon kívül a kik venni akarnak kevesebbet, lám vagyon több borunk

is pinczénként, s adhatni azokból. Bojer is kéri az bényi borokat, Pápai s Légrády is, megirtuk az számtartónak, ha otthon nem volna is kegyelmed, hagyja megkóstolni nekik, ki mint veszi meglátjuk, tartsa hetven forinton, legalább 65. vagy hatvanon oda adjuk, alább nem, lám az Borbélyné s Garai is eladták már borokat, s kívülötök, ott olyan borai s annyi számuk senkinek nincsenek, mint nekünk, ugy is hisszük leszen árosa. Ide alkalmas szánut vagyon, talám eddig oda is lehetett hó. Az muskatérok árra felől mi nem izentünk fiunknak, hanem iratunk, ha Gandi kicsalta, tudják ki fizetéséből vagy másképpen contentáljanak Vojczek azért másszor hirünk nélkül pénzünket ki ne adja, fiunk levele sem volt arrul Gandinál, mégis kiadta. Az ország gyülése most elég bajos, de ha meglészen, csak fel kell menni. Regalist talán hoznak, ha Mednyánszki uram is irt, talán csak eltévedett, mert hiszen Forgács Istvánné asszonyomnak is hoztak, kihez képest ugy tudjuk, minket is számlálhattak volna az özvegyek köziben. Az borokat Sárosról nem kellene addig felindítatni, mig bizonyos nem lehet az gyülésnek meglétele vagy elmulása felől, mert ha nem leszen, bort mi nem küldenék fel. Az visitatio dolgáruul másik levelünkben bőven irtunk kegyelmednek. Az birákok hogy megfeddette kegyelmed, azt igen jól cselekedte, méltán is; mert mind Isten ellen, mind mi ellenünk, sőt tisztok s hivataljok ellen is cselekedtenek, vétettnek. Tolnai uramot is hogy kiküldték, kettős presbytersége is lévén, rosszul cselekedtenek. Ugyan akarjuk, hogy beszélt kegyelmed vélek, ha mit végeznek gyülésekben, tudósítson róla. Mi nem félünk ugyan, mert oka semminek nem vagyunk. Az kisfaludi predikátort, hogy ki akarják tudni az Jesuiták, csak azért, hogy felőlök predikállott, azt nem kellene megengedni, megesnék, ha mingyárt kiüznék a ki ellenek tanit, az olyannak fognák bár inkább pártját, hogy sem mi reánk támadnának. Az pecsétlő székre ha kegyelmed bemehet akarjuk, meg is hadtuk étekgogónknak, ha lehet ott érje kegyelmedet. Medgyesi uram is elment, de késő postája volt, ki a terminust meghozta. Mokcsai Balás uram levelét láttuk, de ő ke-

gyelmének praefectusságára volt annyi fizetése, mi penig ahozképest sokat is igértünk. Azért mikor udvarunkban leszen, három lovára szénát, abrakot, mikor ideje vagyon, három szolgájára penig négy-négy cipót, s ha meg kell lenni egy-egy font hust adatunk, ha contentus leszen. Mednyánszki uram írja, az az Gonsagha mint fogatta meg gyanuságból Forgács uram secretáriussát, még penig Bécsben felmenő utjában, kit ha az ország elszenved, ezután nagyobbakat is megpróbálnak. Minemü dologról talátnak meg bennünket Nyári Imréné és Balassa Simonné asszonyomé, leveleket im kezekben küldöttük. Mednyánszki uram is ir mellettek. Isten azért kegyelmeteket felvivén békével, igazságokban legyen ő kegyelmeknek is promotióval, az urasoknak is, de kiváltképpen az szegény özvegyeknek, igyefogyottak lévén, segítsen kegyelmetek. Akarjuk, hogy Lippai uram ellen semmit nem találtak gyalázatjára valót, talám az visitatiót is csak a végre cselekedték; ugy vagyon nem mondtuk, kitül hallottuk, de megmondtuk, hogy részegeknek halljuk; előttünk igen mentette magát, megvallja azért, hogy mikor az Jesuitákhoz ment volt, több bor volt benne keltelinél, mert az Typographiában kimenvén, betért Veresegyházi uramhoz, lórét kért, s édes bort hoztak neki, kiből szomjuságához képest annyit talált innya, hogy visszamenet ott benn vette eszében, hogy megártott neki, asszonyom osztán ott marasztotta vacsorán, s ahozképest annál inkább elérte az bor. Leövei uram is két hétre praefigált napot szolgáinak Székely Gergely ellen tett cselekedetekre, nem akarta ugyan, de mi megizentük, hogy szükségesképen keltvén az aránt magunk böcsületire vigyázni, meg kell lenni. Ha kegyelmednek talán szükséges, mi visszaküldjük Ghidófalvit. Tartsa meg Isten jó egészségben kegyelmedet. Datum in arce nostra Munkacsiansi die 16. Januar. 1655.

SUSANNA LORANTFI m. p.

Külczim: Generoso Andreae Klobusiczki universonum bonorum nostrorum in Hungaria existentium Praefecto etc. nobis honorando. (L.S.)

(A magy. kir. kamarai levéltárban levő eredetiről. A név aláírás Lorántfi Zsuzsánna saját kezű írása.)

XLIII.

1655. 29. Januar.

Kegyelmes Asszonyom.

Mi már Istennek áldomásából utban vagyunk, itt ha a császár és több főrendek számára való borokat felrakatom (mely ma s holnap leszen), azután nem késünk, megindulunk mindgyárt. Mednyanszky uram nekem azt írja, ő felsége Bőjtelő hónap az utolján, vagy bőjtmás hónap az elein ha leszen Posonban, addig az mi ott való mulatásunk csak hiában leszen; mindazonáltal jobb leszen helyben mulatunk, hogy sem utban valahun, szük lévén mindenütt széna, abrak.

Otthon én minden tisztetek mihöz tartsák magokat, megmondottam. Az monumentum köveket, elhittem elvitte addig Pataki István. Háromszáz öl követ hattam, hogy hordassanak az jószágbeli marhás emberekkel, mézskövet is bárcsak három kemenczére valót hordhatnának, hogy tavaszszal mingyárt volna mihöz nyulni az mesterembereknek. Az mézskövet pedig kívül az bástyához közel, az hol épület leszen, hordják, ne kellessék annak is szekér az hordásra; az viz is közel leszen, ha oltani kell a meszet, mert szaporább leszen ugy. Fővényt is hordjon most a csigás szekér. Nem tudom immár nagyságod parancsolta-e aláküldenem az ledniczei kőműveseket tavaszra, vagy nem, azt idején kellene tudnom.

Akarnám, ha nagyságod maga lenne Patakon, mind arra nézve, ha valami török hir lenne, hamar tudna nagyságod provideálni, ha valahova köllene az gondviselés, arra nézve is, hogy az országgyűlésében occurraló dolgokat hamar érthetne nagyságod, immár urunk ő nagysága is bemenvén, s egyéb vizsgálásra, gondviselésre nézve is.

Az vármegye gyűlésében mikor leszen, Dalmadi uram bemenjen, Bornemisza uram is lám otthon vagyon. Mert ha ember nem leszen közöttük, ők akármit is végeznek. Követeknek való pénzt sohult ne adgyanak az nagyságod jószágaiban meghattam. Drabtatnak való fizetést is, haza mellett egy sem költ többet nagyságodnál.

Az praedicatorok miá ne ítéljen ugy nagyságod, hogy busulása legyen nagysá-

godnak az ország gyűlésében. Szégyen lenne nekünk ha busulást hoznánk nagyságodnak, azon ne törődjék nagyságod.

Patakra való udvarbíró, ha Galgóczy nem leszen, hanem ha megint Péter deákot veszük elő, de annak megint számadása öregbedik. Én meghattam most is mindenkinek, ugy mulatozzanak véle, bizony Miszti István dolgára jutnak, alkalmasint immár beatta mindenik ratióját. Csak jöjen által Tarczali Ferencz s nyuljanak derekason hozzá, Isten bizonyságom magam is szégyenlem, oly kevésnek igazódik dolga.

Güntzi András nekem egy levelet ír, abban azt írja, sem az regeczi porkolátság, sem pedig az tokaji udvarbírótság felül magát nem resolválhatja, addig az mig az számadásán által nem megyen, annak az ő dolga csak censurára megyen, ugy tudom.

Pilisinek, Bertséninek, Barakoninak léssen válaszok kegyelmes asszonyom. Mi nem emelkednének azok, mikor biztatójok nem volna, oly helyről pedig, csak elcsudálkozik, nagyságod jövendőben, nagyságod az Istenévt ne terödjék semmin: nagyobb dolgunk is volt nekünk immár annál, mégis az Isten gonosz akaróink ellen megsegített.

Bsanádi dolga immár el nem igazódhatik addig, az még vége nem leszen az gyűlésnek, szánom az szegénységet, ő azokat immár nem fogja kimélleni. Éltesse az ur Isten sokáig szerencsés egészségben nagyságodat. — Datum in Sáros die 29. January Anno 1655.

Nagyságodnak méltatlan alázatos
szolgája

KLOBUSICKI ANDRÁS m. p.

Külczim: Az én kegyelmes asszonyomnak méltóságos fejedelem asszonynak adassék ez levelem

Munkács. (L.S.)

(A magy. kir. kam. levéltárban levő eredetiről.)

XLIV.

1655. Febr. 13.

Susanna Lorantffy, Celissimi quondam Domini Georgii Rákóczy Transilvaniae Principis stb. Relicta.

Generose nobis honorande, salutem cum favore nostro.

Akaránk kegyelmednek értésére adni, az a disznódi ács intézte volt el az itt való pataki tornyot, azt mondotta, hogy száz szál fa kívántatik hozzá szarufájának, tiz-tiz ölnyi legyen hosszasága, azért egy bizonyos embertől izenje meg neki kegyelmed, Szob János beszéljen vele, ha maga nem beszélhet vele, hogy mi elküldettünk Máramarosban; nem tudjuk, ha találunk-e olyant annyit; azért végére menvén tőle kegyelmed, tudótison bennünket, hogy ha ellehetnek nála nélkül, olyan fák nélkül; mert ugy végeztük, minthogy az cserepező is szők (*szűk*) ide ki s az cserepet is gyakrabban roszul égetik; inkább veres fenyő-szendelylyel sendelyeztetjük meg; mivelhogy két annyi ideig tart az olyan, mint egyébféle sendely; jól végére menjen kegyelmed tőle, mennyi ács kívántatik melléje; mi isten engedelmeből az ünnep után ki akarnók őket hozatni, az kűmiveseket is. Immár ide ki az üdö megint megváltozott; nagy hó van, szánut is jó vagyon. Isten tartsa kegyelmedet jó egészségben. Datum in arce nostra Munkács die 13. Februarii Anno 1655.

SUSANNA LORÁNTFI M. P.

Külczim: Generoso Stephano Szentpáli universorum bonorum nostrorum in Transilvani existentium Praefecto etc. Nobis honorando.

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

XLV.

1655. jun. 9.

Az assecuratoria szerint Dalmadi uramot Cseh Mihálylyal együtt expediáltuk volt Cassára, az hol mi véggel jártak, leiratván, im megküldtük volt kegyelmednek, egy praesidiariust is fogtak meg Tokaiban, mi dologért, azt is megláthatja kegyelmed, ki felől mit kellessék cselekednünk, tudótison bennünket. Ez elmúlt napokban Tállyára menvén, Tokaiban bocsátottuk gyaloginkot, hogy ott várjanak meg, Kereszturban ők megszállván, Ibrány uramnak egy jobbágyát megtalálták ölni, kiket is az törvény megsenten-

tiázván, fejeket vették. Az hegyaljaiak minemü dolgokat adtak be gravamenek között, értjük; az korcsoma dolgát szeretnék a nemesemberek, ha magok jószágában magoknak tarthatnák, magok felől pedig nem akarnak azaránt engedelmességet praetálni. Az paraszt örökségének kiböcsültetése pedig eleitül fogva az hegyaljai törvény szerint ugy szokott lenni. Az apró dözma felől pedig, Isten alá hozván kegyelmeteket, igazítást tehetni, de bár az lopó nagy kád felől is tennének valami rendelést, mert azzal csálnak meg bennünket. Az kegyelmed tolcsvai házáat ugy vagyon, hogy mi engedelmeinkből cserélte meg kegyelmed, s noha az szabad ház levén (a mint praetendáltatik eleitül fogva) nem is volna talám szükséges a consensus reá, mind azáltal ha kegyelmed feleségére s két ágon levő maradékira nézve consensust veszen is reá, nem tartunk ellent benne, s kívánjuk, hogy Isten sok időkre terjessze, s virágoztassa kegyelmednek maradékát is, de mivel az ember sem az sokaságban nem bizhatik, sem az kevés maradék felől kétségben nem eshetik, ha mi jövődre maradékinkra nézve kegyelmednek legatariusi ellen contradicáltatunk az statutiójának, nem lehet nehézségére kegyelmednek. Az munkácsi kontraság felől is emlékezett Mosdosi uram, mi arról csak halasztottunk kegyelmetek alájövetelire, ha nem mi költségünkön lenne, azt sem bánánk, ha most menne az is végben, melynek viselésére ki tetszenék kegyelmednek, tudótison. Az luczi harminczad felől is kegyelmed tetszését elvárjuk; minthogy pedig az munkácsi kontraságról nevezet vagyon az levélben, ha elhalad nem szerez-e valami ártalmat. Tartsa meg Isten jó egészségben kegyelmedet. Datum in arce nostra Sáros-Patak 9. Junij 1655.

SUSANNA LORÁNTFI M. P.

Külczim: Generoso Andreae Klobuciczki universorum bonorum nostrorum in Hungaria existentium Praefecto, ac in Diaeta Posoniensi Legato etc. nobis honorando. (L.S.)
(A magy. kir. kamarai levéltárban levő eredetiről. A névalírást Lorántfi Zsuzsánna sajátkezű írás.)